

УДК 72.01:[726.54:284+342.54]

Корнелія Імеш Оейрі
м.Рим, Італія – м.Цюріх, Швейцарія

ВІЛЛИ ПАЛЛАДІО У ВЕНЕЦІЇ, ВЕНЕЦІЙСЬКА РЕСПУБЛІКА ТА ІДЕОЛОГІЯ ВЕЛИЧІ У ШІСТНАДЦЯТОМУ СТОЛІТТІ

© Оейрі К.І., 2003

У статті проаналізовано концепцію величі в архітектурі, яка була сформульована А.Палладіо у XVI ст., та втілена ним у будівництві вілл у Венеції.

Вілли Венеції XVI ст. відображають тільки економічні та територіальні аспекти континентальної морської республіки. Їх архітектура залежала не лише від географічного розташування і символізувала незалежність Венеційської республіки (рис. 1), але й підкреслювала – саме так, як палаци у містах – політико-соціальні претензії їх власників, що визначалися їх соціальним статусом. Цей зв'язок між архітектурою, ідеологією і політикою можна проілюструвати, якщо використати концепції величі¹, сформульовані у трактатах Андреа Палладіо і перекладені ним на мову архітектури у віллах, споруджених ним у Венеції². Ці споруди, які побачили світ між

¹ Стосовно теорії і концепції величі, див.: A.D. Fraser Jenkins, *Cosimo, de' Medici's Patronage of Architecture and the Theory of Magnificence*, у "Journal of the Warburg and Courtauld Institutes", 33, 1970, 162-170; Louis GREEN, *Galvano Fiamma, Azzone Visconti and the Revival of the Classical Theory of Magnificence*, in "Journal of the Warburg and Courtauld Institutes", 53, 1990, 98-113; Axel Christoph GAMPP, *Santa Rosalia in Palestrina. Die Grablege der Barberini und das aesthetische Konzept der 'Magnificentia'*, in "Römisches Jahrbuch der Bibliotheca Hertziana", 29, 1994, 343-368; Axel Christoph GAMPP, *Die Peripherie als Zentrum. Strategien des Städtebaus im römischen Umland 1600-1730. Die Beispiele Ariccia, Genzano und Zagarolo*, Worms 1996, passim. Гамп є моїм особливим джерелом для розвитку концепції величі в цілому. Стосовно цієї концепції див. також: Salvatore BATTAGLIA, *Grande Dizionario della lingua italiana*, Vol. IX, Turin 1975, entries "Magnificenza", "magnifico", 470ff.; Luigi GRASSI, Mario PEPE, *Dizionario dei termini artistici*, Milan 1994, 486.

² Стосовно концепції величі у Палладіо див: Paul HOLBERTON, *Palladio's Villas. Life in the Renaissance countryside*, London 1990, 164-172. Дотримуючись власних поглядів Палладіо, які викладені ним у "Чотирьох книгах", нижче я не робитиму різниці між теорією і практикою (у тому числі і реалізації концепції величі у будівництві вілл) в аналізі етико-естетичної концепції. Палладієвське трактування концепції у його трактаті про архітектуру (1570) та інших творів про архітектуру (1554-1579) ґрунтується на трактатах Вітрувія і Альберті. Також це співпадає з таким автором, як Джованні Понтано (1498) і таким теоретиками архітектури XVI ст., як Серліо, Доні і Катанео. Це може свідчити про те, що Палладіо підтримував дружні стосунки і обмінювався ідеями з Катанео. Тут я можу лише пригадати ситуацію палладіанської концепції величі ранніх нових часів, але цей аспект буде дискутуватися більш детально згодом. Мої цитата з вищезгаданих посилань використані з наступних джерел: VITRUVIUS, *De Architectura Libri Decem* / VITRUV, Zehn Bücher Architektur, translated and published by Curt Fensterbusch, Darmstadt 1991(5); Leon Battista ALBERTI, *De re aedificatoria (L'architettura)*, published by Giovanni ORLANDI and Paolo PORTOGHESI, Milan 1966; Giovanni PONTANO, *I trattati delle virtù sociali. De Liberalitate. De Beneficentia. De Magnificentia. De Splendore. De Conviventia (1498)*, published by Francesco TATEO, Rome 1965; Anton Francesco DONI, *Le Ville*, published by Ugo BELLOCCHI, Modena 1969; Sebastiano SERLIO, *Architettura civile. Libri sesto, settimo e ottavo nei manoscritti di Monaco e Vienna*, published by Francesco Paolo FIORE, Milan 1994; Pietro CATANEO, *L'Architettura (1567)*, in Pietro Cataneo, *Giacomo Barozzi da Vignola. Trattati di Architettura (Trattati di Architettura, 5)*, опублікований Elena BASSI et al., Milan 1985, 165ff.; Andrea PALLADIO, *Scritti sull'Architettura (1554-1579)*, опублікований Lionello PUPPI, Vicenza 1988; Andrea PALLADIO, *I Quattro Libri dell'Architettura (1570)*, опублікований by Licisco MAGAGNATO and Paola MARINI (Trattati di Architettura, 6), Milan 1980 (hereinafter referred to as QUATTRO LIBRI).

1550 р. і 1565 р., були зведені для родини Корнаро у Пьомбіно Десе, родини Бадоер у Фратта Полезіне (рис. 2), родини Барбаро у Мазер (рис. 1), родини Емо у Фанцьоло (рис. 5), родини Фоскарі у Мірі (рис. 3 і 4), і родини Пізано у Багнольо і Монтагнана³.

Палладіо і концепція величі

Згідно Скамоцці (1615 р.) і Бертотті-Скамоцці (1776), двох архітекторів і теоретиків, послідовників Палладіо, велич виступає головною в архітектурі, яка, більше ніж інші види мистецтв, здатна виразити “*magnificenza e grandiosita*” (велич та грандіозність) “*nazioni colte*” (розвитнутого народу)⁴. Як стверджує Даніель Барбаро у його редакції Вітрувія з 1567 р., архітектура походить з “*fabrica, & ... discorso*” (конструкції і... розуму)⁵. Завдяки цьому ми можемо зробити висновок, що велич відіграє важливе значення в теорії архітектури, вона здатна “говорити”, а це підводить нас до суті нашої теми.

На відміну від Альберті, для якого – як зауважив Аксель Гамп – велич є придатною лише для громадських споруд чи королівських палаців⁶, Палладіо вважав, що вона може бути застосована і у приватних будинках⁷. Так само, як до нього Даніеле Барбаро (1567 р.), Палладіо виявляє естетичні категорії у реконструкціях грецьких будинків у тому значенні, як їх трактував Вітрувій⁸.

Як представлено у “Чотирьох книгах”, Палладіанська концепція величі охоплює традиційні елементи і критерії категорій, орнаменту, краси, грандіозності і гідності⁹. Як у Серліо чи Катанео, палладіанська концепція пов’язана з законом *convenienza* чи *comodita*¹⁰ і співвідноситься з соціальним статусом, душевною величчю замовників, що мало виражатися у будів-

³ Серед дуже обширної бібліографії щодо палладіанських вілл див.: *Giangiorgio ZORZI, Le ville e i teatri di Andrea Palladio*, Venice 1969; *James S. ACKERMAN, Palladio's Villas*, New York 1967; *Martin KUBELIK, Palladio, (Exhibition Catalogue of the Kunstgewerbemuseum, Zurich)*, Zurich 1975(3), 13, 34f., 39ff., 44ff., 52ff., 59; *Erik FORSSMAN, Palladios Lehrgebäude. Studien, ber den Zusammenhang von Architektur und Architekturtheorie bei Andrea Palladio*, Stockholm /Göteborg/ Uppsala 1965, 57 ff.; *Lionello PUPPI, Andrea Palladio*, Munich 1984(2), passim; *Donata BATTILOTTI, Le ville di Palladio*, Milan 1990; *Bruce BOUCHER, Palladio. Der Architekt in seiner Zeit*, Munich 1994, 73ff., 127ff. – Деякі з вілл Палладіо, що тут згадані, розглядаються Бертотті Скамоцці як приклад величності, див. також примітку 11.

⁴ *Vicenzo SCAMOZZI, L'idea della Architettura Universale*, Venice 1615, reprint in 2 volumes, Bologna 1982, first part, I, 19, p.59; *Ottavio BERTOTTI SCAMOZZI, Le fabbriche e i disegni di Andrea Palladio*, 4 vols., Vicenza 1776. Reprint in 2 vols., Trent 1976, I, Preface, p.4. Стосовно концепції, що тут розглядається, див.: *IBID.*, p.5.

⁵ *Daniele BARBARO, I dieci Libri dell'Architettura di M. Vitruvio*, Venice 1567. Reprint, Rome 1993, I, p.8. У цьому визначенні Барбаро використав “discourse”, щоб застосувати палладіанську концепцію “ratiocinatio”. *VITRUVIUS* 1991 (так само, як у примітці Note 2), I, 1, pp. 22/23.

⁶ *GAMPP*, pp. 22/23.

⁷ Це вже є зрозуміло у Понтано 1498 (так само, як у примітці 2). Стосовно палладіанської концепції величі у приватному будівництві див.: *QUATTRO LIBRI, II*. Дітоа у сакральному будівництві див.: *IBID.*, IV, 2, p.254.

⁸ На протилежність Цезаріано (*Cesare CESARIANO, Vitruvius De Architectura, reprint of the Como 1521 edition*, Munich 1969, VI, 102 ff.), Барбаро (Barbaro 1567 [see Note 5], VI, 10, p.300) і Палладіо (*QUATTRO LIBRI, II*, 11, p.139) представляють концепцію величі у їх реконструкціях грецьких вілл відповідно до Вітрувія і таким чином легітимізують у приватному будівництві звернення до античних взірців. У зв’язку з цим дивись також у Палладіо (*IBID.*: “... coloro che dopo me verranno potranno con l'esempio mio ... ridurre con molta facilità la magnificenza degli edifici loro alla vera bellezza e leggiadra degli antichi” (...за допомогою моїх прикладів ті, хто прийдуть після мене будуть здатні зменшити з великою легкістю велич своїх будинків до правдивої краси та елегантності древніх) (*QUATTRO LIBRI, I*, Dedication to Giacomo Angarano, p.8).

⁹ Це показано через використання концепції у *QUATTRO LIBRI*. See, for example, *IBID.*, II, 2, p.96; II, 3, p.116; II, 15, p.160; II, 16, p.172. – Стосовно традиційних елементів і критеріїв концепції величі див.: *GAMPP* 1994 (as in Note 1), 346ff.

¹⁰ Палладіо використав концепцію “*convenienza*”, “*decoro*” and “*commodo*” як синоніми. У зв’язку з цим, див.: *Magagnato/Marini, in QUATTRO LIBRI, примітка 6, 443. Стосовно концепції після Палладіо див.: IBID., II, 1, pp.95f.*

лях (рис. 1)¹¹. У палладіанських віллах відчуваються початки цієї тенденції ефектності, де естетичні та етичні категорії призначені для того, щоб виразити велич за допомогою ієрархічної структури триєдиної композиції житлових комплексів (рис. 2), через гармонійнію їх пропорцій, використання лоджій, фронтонів і п'єдесталів, сходів і колонних ордерів, через елементи та мотиви, що формують частини традиційної концепції величі в архітектурі. В інтер'єрах вілл ці категорії виражені за допомогою перебільшених пропорцій центральних холів (рис. 3), вражаючої анфілади кімнат, оздоблення багатими фресками. Намірний ефект величі додатково підсилюється індивідуальним вирішенням головного фасаду, за допомогою фронтона чи портику, як у храмі (рис. 1, 2, 3, 4, 5).

У літературі античних часів вже звертається увага на фронтон як елемент виразності. Згідно з Плутархом і Ціцероном, фронтон палацу Цезаря Вітрувій розглядав як важливий елемент королівської архітектури¹². В той час в архітектурному трактаті Альберті (1452–1485 рр.) фронтон все ще пов'язується з концепцією влади, і більше того, недвозначно попереджається проти застосування фронтонів у приватних будинках таким чином, щоб це наближувало їх до величі храму чи церкви¹³. Палладіо вже рекомендує застосовувати фронтони у виступаючих частинах споруд, зі сторони, де їх можна оглянути, як сказано у “Чотирьох кнагах про архітектуру” (1570 р.): “*Tali frontespizi accusano l'entrata della casa e servono molto alla grandezza e magnificenza dell'opera, facendosi in questo modo la parte dinanti pij eminente dell'altre parti, oltra che riescono commodissimi per le insegne ovvero armi degli edificatori, le quali si sogliono collocare nel mezo delle facciate.*” (Такі фронтони акцентують вхід у будинок і додають грандіозності й величі твору, таким чином, що фасад будинку стає більш важливою частиною, ніж інші, також це є дуже зручно для розташування родинного гербового щита на споруді, який за звичай розташовувати у центрі фасаду)¹⁴.

Окрім того, у відповідності до Палладіо, величність мають виражати і частини будівлі, і кімнати, котрі, подібно до головного входу, лоджії, портику, носять напівпублічний характер. Таким чином, архітектор використовує всі ті важливі архітектурні прийоми, що у часи

¹¹ QUATTRO LIBRI, II, p.95; II, 15, p.160 or II, 3, p.116, де Палладіо написав наступне: “La forma [della casa] sara bella e varia e certo questo gentiluomo [Giulio Capra] avera casa molto onorata e magnifica, come merita il suo nobil animo” (Форма [будинку] буде гарною і різноманітною і без сумніву цей джентельмен [Giulio Capra] матимиме достойний і величний будинок, як заслуговує його дворянський дух). Стосовно палладіанських будинків і їх величі див.: Bertotti Scamozzi: “...la magnificenza delle case dimostrava quella de' padroni di esse, la loro opulenza, e cooperava all'ornamento delle Citta e delle Ville, che per le Fabbriche istesse quindi nome aquistarono” (...велич будинків показує, що їх господарі, їх багатство, їх вклад у прикрашання міста створює їм репутацію) (Bertotti Scamozzi 1776 (так само, як у примітці 4), III, Preface, p.3). У відповідності до автора це було показано у віллах Палладіо для родин Фоскарі, Корнаро, Емо, Моценіго і Барбаро (IBID.).

¹² Стосовно античного розуміння фронтона лише у хромовому будівництві з посилаваннями на тексти Плутарха, Ціцерона і Вітрувія див.: Philip Ellis Foster, *A study of Lorenzo de' Medici's Villa at Poggio a Caiano*, New York / London 1978, 148f. – На мою думку, значення палладіанського використання фронтона на фасадах у венеціанських віллах витікало також з факту, що фронтон використовувався у венеційському приватному палацовому будівництві лише у поодиноких випадках до XVIII ст., а саме на фасадах палаццо Корнаро (1546) на Великому каналі, власник якого, Ячкрпр Контаріні, був близьким другом Палладіо, див.: Elena BASSI, *Palazzi di Venezia*, Venice 1976, 384.

¹³ ALBERTI (так само, як у примітці 2), IX, 4, p.809. Стосовно достоїнності фронтона, див.: IBID., VII, 11.

¹⁴ QUATTRO LIBRI, II, 16, pp.172f. – Про фронтон, як засіб вираження величі, див.: HOLBERTON 1990 (так само, як у примітці 2), 164. У Скамоцці фронтон як мотив фасаду став складовою найвищого рангу трьох категорій вілл, які він визначив, а саме: “case, che tengono dell'honorevole, e del magnifico” (будинки, які є частково шляхетні і величні), Scamozzi 1615 (так само, як у примітці 4), first part, III, 13, p.271. Цей тип вілл не відповідає тим віллам, які Палладіо реалізувала для своїх венеційських клієнтів. Подібні риси і відмінності концепцій величі у Палладіо і Скамоцці будуть дискутуватися згодом.

Рис. 1. А.Палладіо.
Вілла Барбаро у Мазер.
Фасад споруди

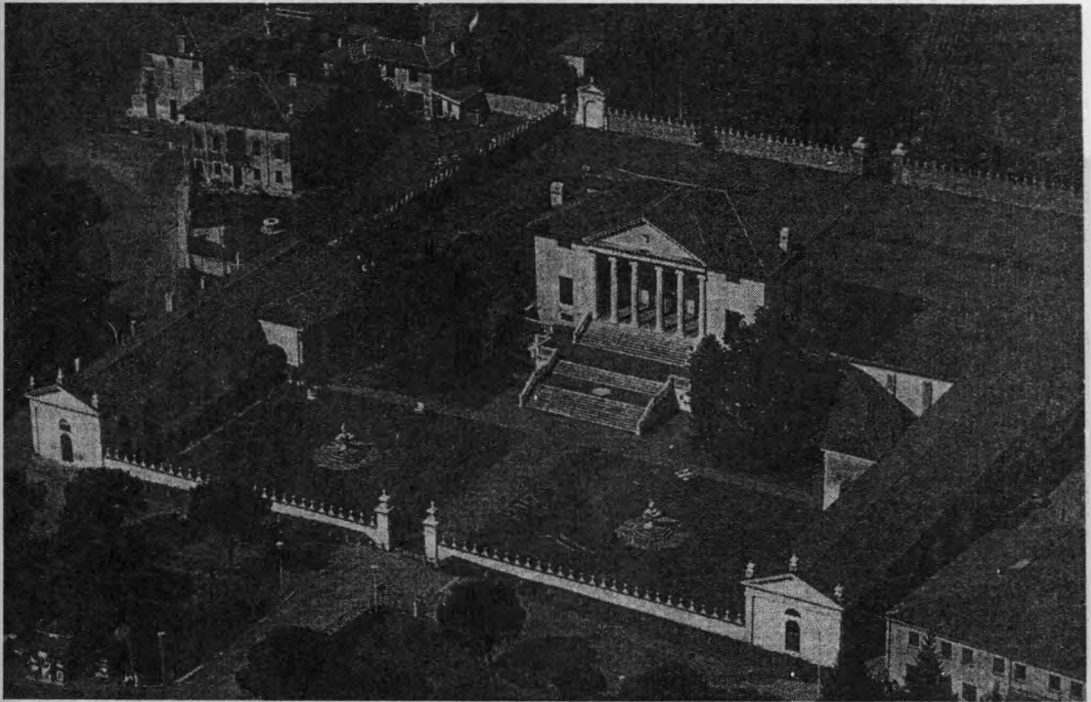
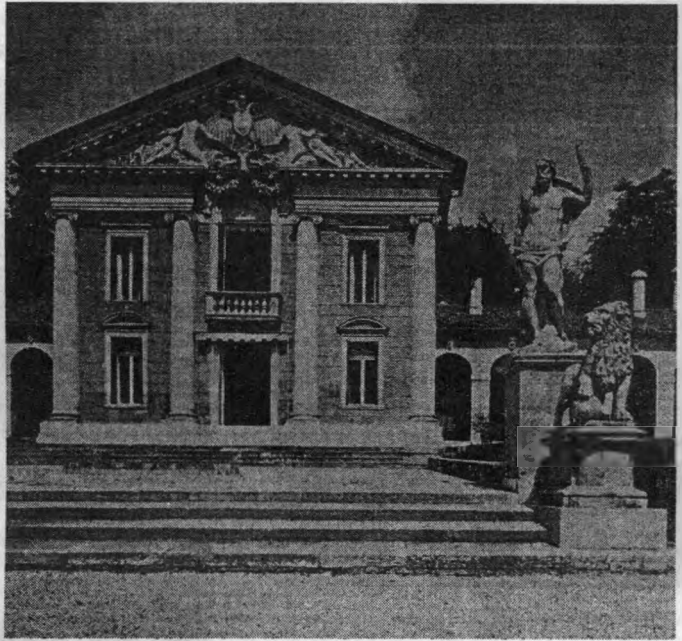

Рис. 2. А.Палладіо. Вілла Бадоер у Фратта Полезіне.
Загальний вигляд комплексу (аерофотозйомка)

Рис. 3. А.Палладіо.
Вілла Фоскарі у Мірі.
Інтер'єр центрального холу

Рис. 4. А.Палладіо.
Вілла Фоскарі у Мірі. Фасад споруди

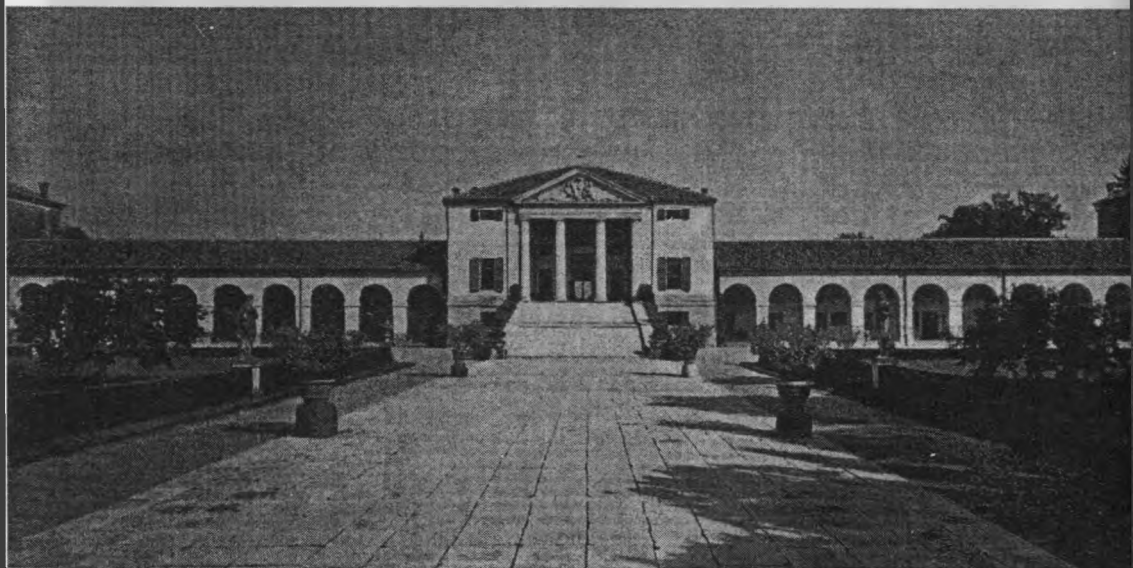

Рис. 5. А.Палладіо. Вілла Емо у Фанзолі. Загальний вигляд комплексу

античності реалізувалися переважно у громадських спорудах¹⁵. У Вітрувія ці частини будинку та кімнати, згадуються як такі, що підходять лише до категорії будинків, а у палладієвських “Чотирьох книгах про архітектуру” вони описані, як “*gentilium grandi, e massimamente di republica*”¹⁶. За єдиним виключенням, Палладіо, з уваги на сучасні політичні обставини, використовував горде ім’я “Величі” лише для замовників-патриців з Венеції, проте не для замовників з материкової частини, які, хоч і були аристократами, але поступово втрачали свою владу у Венеції¹⁷.

Отже, архітектор застосовує концепцію величі у віллах, які споруджені у класичних обгороджених формах у їх піднесеному ефекті, який є сплетінням мотивів архітектури античності¹⁸. Демонстрація піднесення і благородства властивий і іншим частинам споруди, в тому числі й інтер’ерам, які завдяки своїм розмірам, пропорціям і оздобленню стали ще відчутнішими завдяки центрально-осьовому розташуванню будинку. Це найбільш чітко помітно зі сторони головного входу у будинок (рис. 1, 4) і у великому центральному холі, – серці будинку, як його пізніше назвав Скамоцці (рис. 3)¹⁹. Таким чином, величність, реалізована у приватному будівництві, відродилася, як суттєва складова палладіанської концепції в ієрархії форм, споруд та їх частин. Проте він не реалізовує ці категорії через використання дорогих матеріалів, хоча традиційна концепція справді б цього вимагала²⁰. Він не використовує дорогі породи мармуру чи коштовне стукко, а лише отиньковану випалену цеглу, частково покриту візерунками, а також дерево і фрески²¹. Палладіо вважав, що будівлі слід оцінювати не за використаним матеріалом, а за їх формами. Цей погляд він висловив в експертній думці, поданій у 1567 р.²² Вілла Бадоер у Фратта Полезіне (рис. 2) і вілла Емо у Фанзолі (рис. 5), наприклад, мають бокові і тильні фасади дуже прості з архітектурної точки зору, співставлені простоті і гідності головного фасаду, виконаного у такій самій манері²³. Палладіо компенсував велич скромністю. Або, якщо використати слова Бертотті Скамоцці, Палладіо зумів задумати своє: споруду та її окремі складові з “*economica magnificenza*” (економічною величчю)²⁴.

¹⁵ На рахунок перших реалізацій величі у громадських спорудах в античні часи, див.: *GAMPP 1994* (так само, як у примітці 1), 346.

¹⁶ *QUATTRO LIBRI*, II, 1, p.95.

¹⁷ *QUATTRO LIBRI*, II, 14, pp. 146ff./II, 15, pp. 158ff. Дух винятковості до цього серед Палладіанських клієнтів можливо був створений патриціо Леонардо Моценіго, до якого Палладіо звертався, використовуючи титул “*clarissimo cavalier*” (IBID., II, 14, p.156). – Про “Велич” як історичну честь у XV і XVI ст., див.: *BATTAGLIA 1975* (так само, як у примітці 1), 470, 471. Стосовно історично важливої відмінності між аристократами і патриціями у венеційському контексті див.: *Kirchenpolitik - Staatspolitik: Palladios venezianische Kirchen*, Note 5.

¹⁸ Про велич як стиль, див. примітку 25.

¹⁹ Про ідею центрального холу, як “серця” споруди, див.: *SCAMOZZI 1615* (так само, як у примітці 4), перша частина, III, 19, p.304.

²⁰ Про використання дорогого матеріалу як частину концепції величі див.: *GAMPP 1994* (також примітку 1), 348; і *GAMPP 1996* (так само, як у примітці 1). 92, 190.

²¹ За цю точку зору я повинна висловити вдячність професорові М.Кубеліку, який надав мені можливість обговорити з ним дану тему, а також інші проблеми стосовно Палладіо у важливих подробицях і великодушно передані мені ґрунтовні знання про Палладіо.

²² *PALLADIO, Per il Duomo Nuovo di Brescia (1567)*, in *PALLADIO, Scritti 1988* (так само, як у примітці 2), 124: “...perciocchè le fabbriche si stimano più per la forma che per la materia” (...отже, будівля оцінюється більше за форму, а не за матеріал). У зв’язку з сакральними спорудами Палладіо про цю точку зору, див.: у *BOUCHER 1994* (так само, як у примітці 3), 185.

²³ У зв’язку з цим, принаймні, можна згадати віллу Бадоер, див.: *BOUCHER 1994* (також примітку 3), 145. Автор пов’язує це з функцією вілли як сільськогосподарської будівлі.

²⁴ *BERTOTTI SCAMOZZI 1776* (так само, як у примітці 4), I, Preface, 15. Про концепцію “*economia*” в архітектурному стилі і у будівництві у Палладіо відповідно до Скамоцці див.: IBID., I, Preface, 18.

Концепція величі, якщо розглядати її з точки зору традиційного розуміння, у палладіанській архітектурній теорії, як і її особливе втілення родинних вілл, дозволяє нам зробити деякі попередні висновки: приватне будівництво активізувало у венеційських землевласників прагнення стати достойними моральних цінностей, шляхетних і великодушних дій, князівських чеснот, що пов'язувалося з особливими вимогами у сфері громадського життя. Оскільки велич найбільше пов'язана з духом великого, грандіозного, то приватне будівництво, у якому це по-мистецьки виражено, лише формально співвідноситься з великим і величним стилем, є тільки додатком до нього, хоча й не засвідчує приналежність до нього²⁵. Це стало зрозумілим, наприклад, завдяки способу, яким Палладіо використав ті мотиви і частини споруд, що походять від сакральної архітектури античності: фронтон і портик храму. Він використав їх у всіх реалізованих віллах і палацах усіх венеційських замовників. Але він ці давні сакральні елементи використовував відносно рідко і відособлено у віллах, які споруджував для материкової знаті, навіть у кількох будинках, які він спорудив від імені аристократичних родин²⁶. Як *convenienza* чи *decoro* вимагали наслідування лише справжньої величі, так Серліо і Барбаро вважали лише будівництво храмів з фронтонами відповідними *scena tragica*²⁷. У “практикуючій” величі венеціанські патриції прагнули не лише високого морального й етичного рівня, але й досягнення сфери сакрального значення. Величність ніби розділилася з того часу, коли Фома Аквінський співвідніс її з фундаментальними чеснотами й атрибутами Бога²⁸. З часів Венеціанської держави, коли сакральну споруду почали сприймати через середньовічний поступ, ця сакральність стала важливою і для великого майстра вілл²⁹. Тому у справжньому сенсі Палладіанська вілла *piccola citta* чи *a piccola civitas* (рис. 4)³⁰. Як частина *pro toto*, фронтон, фасад храму і портик символізували сакральну державу, місто, будинок і навіть, як зазначив Сандо у 1530 р., *sacratissimo cavalier*³¹. Отже, вони могли бути застосовані і в світському, і в церковному будівництві.

Велич як ідеологія чи політика величі у Венеції

Між тим, у морській республіці палладіанська велич – це мікрокосм вілли, що репрезентує не лише естетичну та етичну, а також політичну програму. Теоретично, щонайменше, традиційний республіканський погляд щодо величі ґрунтувався лише на розумінні “містичного

²⁵ Стосовно Genus grande чи величі як у BERTOTTI SCAMOZZI 1776 (як у примітці 4), I, Preface, 15., див.: , see BATTAGLIA 1975 (як у примітці 1), 472; GAMPP 1994 (як у примітці 1), 346. – Про три рівні в архітектурі див.: For the three levels in architecture, Anne RÖVER, *Bienséance – Die ästhetische Situation im Ancien Régime: Pariser Privatarchitektur*, New York 1977, 77ff., cited after Axel Christoph GAMPP, *Bienséance und Commerce ennobli. Das Haus “Zum Kirschgarten” und das Problem des “Angemessenen”*, in “Kunst und Architektur in der Schweiz”, 4, 1995, 369 and Note 5.

²⁶ У зв'язку з цим див.: Kornelia IMESCH OEHRY, *Serenissima und “Villa”*. Skizze zu einer Rhetorik der architektonischen Form in Palladios venezianischen Villen der Terraferma, in “Georges-Bloch-Jahrbuch des Kunstgeschichtlichen Seminars der Universität Zürich”, 2, 1995, 75.

²⁷ Sebastiano SERLO, *Tutte l'opere d'Architettura et Prospettiva*, Venice 1619, reprint New Jersey 1964, 46 r/v with figure; Daniele BARBARO, *La pratica della Prospettiva*, Venice 1569, reprint Bologna 1980, 155f. with figure.

²⁸ Про величність як атрибут Бога з християнської точки зору і відповідно до Фоми Аквінського див.: GAMPP 1994 (також примітку 1), 347.

²⁹ Стосовно сакральної концепції Венеційської держави, див.: IMESCH OEHRY 1995 (як у примітці 26), 77ff.

³⁰ Стосовно вілли чи будинку як *piccola citta*, див.: QUATTRO LIBRI, II, 12, p.144.

³¹ Тому Санудо (Sanudo) звертається до патриція Джорджіо Корнаро: *Marin SANUDO il Giovane, De origine, situ et magistratibus urbis venetae ovvero la citta di Venetia (1493-1530)*, published by Angela CARACCILO ARIC, Milan 1980, 21.

тіла” чи його тілесного втілення в особі Бога-Христа³². Що стосується приватного будівництва, то це розуміли як певне порушення закону *Magistrato alle Pompe*, де прагнули до обмеження приватного багатства, і, навіть, як нападки на республіканський принцип рівності. Як зазначено дослідженнями Конзіна і Тафурі, це не могло не знайти свого вираження в архітектурному стилі. До того величність у приватному будівництві розглядалася як вираз правдивого республіканізму³³. У тексті, опублікованому у 1557 р., венеціанець Нікколо Цен воскресив старе гасло: “*per pi aguaglianza et similitudine ... di lasciar i palagi et le habitationi magnifiche per non sopraffarsi l'un l'altro; fermando per legge, che tutte le habitationi fossero pari, simili, di una medesima grandezza et ornato*” (за ради великої рівності і простоти...палади і величні житлові будинки повинні бути позбавлені (величі) так, щоб не подавляли один одного; законом необхідно обумовити те, щоб житло було рівним, подібним, однакового розміру і однаково оздобленим)³⁴. Навіть до середини XVI ст. ця позиція відображалася у палацовій архітектурі відмовою від колонного ордеру, фронтонів, як вона представлена у палаццо Грітті на Великому Каналі, палаццо Цен³⁵. Фасади не мають декоративного оздоблення, обрамлені вікна і скромні гірлянди на карнизах є єдиними декоративними і структурними елементами. У сучасній архітектурній термінології часом використовується поняття “*architettura minore*” для того щоб описати цей архітектурний стиль³⁶. Це суттєво втратило своє значення у XV–XVI ст. в архітектурі континентальних вілл³⁷. З іншого боку, лише кілька з палаців XVI ст., а серед них і палади родин Корнаро, Грімарі і Дольфіні на Великому Каналі були реалізовані з використанням архітектурного вокабулярю, котрий, за словами Сансовіно (1518 р.) посилався до використання “*antichi*”³⁸. Відповідно до Тафурі, у Венеції

³² Про Венеційську державу, див.: примітка 29. – Проблему можна також зауважити і в інших подібних трактатах. Таким чином, Джованні Кальдієра, автор з 15 ст., який жив у Венеції в своєму тексті “*De oeconomia veneta*”, який формує частину трилогії, названої “*De virtutibus, De oeconomia, De politia*”, висловлює наступну точку зору: величність можна застосовувати лише у громадських спорудах, а не у приватних палацах чи у приватному будівництві взагалі. Але у “*De virtutibus*” він закликає за величність у тих випадках, коли власник є членом правлячого кола. Отже, позицією Кальдієра була наступна: патриції, які успадкували своє багатство, є більш титуловані і навіть зобов’язані виражати величність у порівнянні з тими, хто здобув багатство своєю власною працею. Див.: CALDIERA, cited after Margaret L. KING, *Venetian Humanism in an Age of Patrician Dominance*, Princeton, New Jersey, 1986, 103, 100.

³³ Див.: ENNIO CONCINA, *Fra Oriente e Occidente: gli Zen, un palazzo e il mito di Trebisonda*, in “*Renovatio urbis*”, *Venezia nell’età di Andrea Gritti (1523-1538)*, published by Manfredo TAFURI, Rome 1984, 265-290, 281; Manfredo TAFURI, *Venezia e il Rinascimento. Religione, scienza, architettura*, Turin 1985, 3ff., 156ff.

³⁴ N. ZEN, *Dell’origine de’ barbari ...*, cited after CONCINA 1984 (as in Note 33), 281.

³⁵ Див.: CONCINA 1984 (так само, як у примітці 33); Antonio FOSCARI, Manfredo TAFURI, *L’armonia e i conflitti. La chiesa di San Francesco della Vigna nella Venezia del ‘500*, Turin 1983, 24ff. – Цей архітектурний стиль, який названий автор пов’язував з Доменіко Маросіні (“*De bene instituta republica*”), був також проаналізований Гельмутом Лоренці. Див.: HELMUT LORENZ, *Überlegungen zum venezianischen Palastbau der Renaissance*, in “*Zeitschrift für Kunstgeschichte*”, 43, 1980, 33-35.

³⁶ Для ознайомлення з концепцією див.: Egle Renata TRINCANATO, *Venezia minore*, Milan 1948, 51ff.; LORENZ 1980 (так само, як у примітці 35).

³⁷ Для ознайомлення з віллами у Венеції 15 і 16 ст. див.: Martin KUBELIK, *Die Villa im Veneto. Zur typologischen Entwicklung im Quattrocento*, 2 vols., Munich 1977; Elena BASSI, *Ville della provincia di Venezia*, Milan 1987; Renato CEVESE, *Ville della provincia di Vicenza*, 2 vols., Milan 1971; Remo SCHIAVO, Cristina GUERRIERI, Bruno CHIOZZO, *Ville del Vicentino*, Vicenza 1995, а також статтю М.Кубеліка у даному виданні.

³⁸ Francesco SANSONINO, *Venetia citta nobilissima et singolare (1581)*, con le aggiunte di Giustiniano Martinioni, 1663, Reprint Venice 1968, 309. Стосовно “alla romana” палацового стилю так званих папалістських родин див.: TAFURI 1985 (так само, як у примітці 33), 13ff. and passim; Manfredo TAFURI, *Il pubblico e il privato. Architettura e committenza a Venezia*, in *Storia di Venezia*, vol. VI, Dal Rinascimento al Barocco, published by Gaetano COZZI and Paolo PRODI, Rome 1994, 390.

архітектурнимий вокабулярій “*all'antica*” був в основному збережний для громадських і сакральних споруд³⁹. Венеціанські родини, що у ці дні святкували свою перемогу у пишних палацах високого пізньоренесансового стилю, формували частину дуже специфічного соціального класу і політичне угруповання всередині аристократії, які були настільки далекі одні від одного, як мистецтво і технологія⁴⁰. Окремо від Цена, особливо всі ті, хто замовляв Палладіо будувати вілли для них на материк, як його друзі і ті, хто допомагав йому у зв'язках із сакральним будівництвом у місті, сформували частину цієї групи, включаючи родини Бадоерс (рис. 2), Барбарос (рис. 1), Контарініс, Корнарос, Емос (рис. 5), Фоскаріс (рис. 3, 4), Гріманіс, Моценігос і Пізаніс⁴¹. Більшість із цих родин були тісно пов'язані з урядом. Всі вони походили з багатих стародавніх родин патриціїв, котрих називали *case vecchie* і *case nuove* (старі та нові будинки) та переплетені між собою родинними зв'язками. Усе це відобразилося в деталях деяких з вілл⁴². Родини Бадоерсів, Корнарос і Контарініс формували частину групи з двадцяти чотирьох родин трибунів з особливо важливою частиною родин, котру називали Апостоли (Бадоерси) і Євангелісти (Корнарос). У їх випадку володіння феодальною спорудою на материковій частині можна розглядати як частину їх самосприйняття. Володіння будинком трибуна могло означати їх походження від римської земельної знаті. Це, зрештою, пояснювало і вибір архітектора, який будував світські споруди для старовинної феодальної знаті. Більшою частиною замовників Палладіо були так звані романісти або папалісти, тобто категорія, що охоплювала венеціанські родини. Це – високоповажні релігійні сановники, церковники, державні урядовці. Більше того, у XVI ст. такі родини, як Контаріні, Грімані чи Моценігі постачали численних прокураторів св. Марка, опікувалися церквою та святими речами⁴³. Папалісти XVI ст. підтримували проримську, папську і антиреспубліканську політику. Вони належали до тенденційної консервативної партії, так званої *vecchi* (старі), що намагалася встановити олігархічне правління Ради Десяти. Республіканці, яких називали *giovani* (молоді), протиставляли цьому розвитку спробу реформувати Раду Десяти та їх відмову переобирати Радника Zonta у 1582–1583 рр. Конституційна криза, зрештою, показала, що республіканці *giovani* стануть переможцями⁴⁴.

Політичні цілі *vecchi*, у випадку *vecchi* і *giovani*, були, в цілому, чи, щонайменше тенденційно, підтримувані сільськогосподарським виробництвом, – порівняно новим джерелом достатку для морської республіки, що відобразилося у трактаті-діалозі Джованні Маріо з

³⁹ TAFURI 1985 (так само, як у примітці 33), 53.

⁴⁰ TAFURI 1985 (так само, як у примітці 33), 53.

⁴¹ Ці дані були вже опубліковані у моїй попередній статті з інформацією про венеціанських патриціїв і відповідні літературні посилання: IMESCH OEHRYS (так само, як у примітці 26), 81 ff. Палладіо побудував віллу gustisa для родини Цен у Донегаль ді Цезальто. Разом з ранішою віллою Пізані у Багньолю. Це єдині венеціанські вілли, які можна приписати Палладіо з певністю і які не мають фасадів чи то з храмовим фронтоном, чи з храмовим портиком. Стосовно вілли Цен див.: PUPPI 1984 (так само, як у примітці 3), 311f.; KUBELIK 1975 (так само, як у примітці 3), 59.

⁴² Я б обговорила цей аспект. У зв'язку з цим необхідно знати, що Пізаніс і Фоскаріс були родичами через одруження. Обидві вілли мають хрестоподібної форми холи, які займають півтора поверхи і римські вікна у ванних кімнатах. Вілла Барбаро також має хрестоподібний хол. Мати Даніеля і Марка-Антонія Барбаро була з родини Пізані. Пізніша вілла родини Пізані мала на фасадах мотив, подібний на віллу Барбаро у Мазер, слід також зауважити, що Пізані, Фоскаріс і Барбаро були серед так званих папалістських родин. Нам слід ще раз повернутися до цього аспекту.

⁴³ Стосовно приймальної прокуратора, див.: Antonio MEMMO, *Degnita Procuratoria di San Marco di Venetia*, Venice 1602.

⁴⁴ Тут лише заторкнуто питання стосовно політичного розвитку II пол. 16 ст., див. про це: William J. BOUWSMA, *Venice and the Defence of Republican Liberty. Renaissance Values in the Age of the Counter Reformation*, Berkeley / Los Angeles 1968.

1564 р. Стосовно величі у приватних спорудах Закарія Дольфін, один з учасників діалогу і член *case vecchie*, найстарших міських проримсько орієнтованих патрициїв, стверджує наступне: “*Percioche a gli honorati Cittadini, iquali hanno il governo della Citta, giudico non solo esser convenevole, ch’essi habbiano le case & stanze commode, ma pi` tosto palagi honorevoli ampi & magnifici, & ne i siti pio commodi & degni della Citta: si per commodita loro, come per ornamento di questa*” (По відношенню до почесних громадян міста, хто виконує функцію управління у місті, я вважаю, що їм слід мати не лише зручні будинки і кімнати, а й пристойні, просторі та величні палаци, більш комфортні й у найдорожчих районах міста: і це не лише для їх власного комфорту, але і для образу міста)⁴⁵. Але Дольфін, родина якого запросила Сансовіно спорудити їх попередній палац, який вже згадувався, у стилі високого римського Ренесансу, незважаючи на попередження про надмірні фінансові витрати, пішов на це через величність, яка мусила бути *mediocrita* як принцип⁴⁶. Зрештою, Джованні Грімани, інший нащадок папалістів, у цьому трактаті пояснив кому, чи точніше, яким родинам було надано право брати на себе управління містом та користуватися владою у країні. Не тим, як було до цього часу у морській республіці, коли патриції формувалися з комерсантів і торговців, чиє становище у XVI ст. все ще складало значну частину республіканських *giovani*, але тим, які сформувалися в агрокультурному середовищі на материковій частині і називалися “*santa agricultura*”⁴⁷.

Давайте підведемо підсумки. Паладіанська вілла є пам’яткою величі у розумінні Арістотеля і Фоми Аквінського тим, що називається творенням визначної роботи⁴⁸, що стосується й архітектури, “сублімації генія”⁴⁹, і клієнтів-патрициїв. Паладіанські вілли є прикладом “*Herrschaftsarchitektur*”⁵⁰ і споруд для заняття сільським господарством. Величність і скромність у цих роботах досягається доволі посередніми засобами. Чи, кажучи іншими словами, величність характеризується розкішшю землевласників, що поєднується зі скромністю й економічним розрахунком капіталістичного духу венеціанців. Багатство доповнюється персоналізованими фресками, наприклад, як у випадку фрески над входом у центральному холі вілли Емо у Фаноло. Паладіанська величність як частина архітектурного стилю *all’antica*

⁴⁵ Giovan Maria MEMMO, *Dialogo ... nel quale dopo alcune filosofiche dispute si forma un perfetto Principe et una perfetta republica et parimente un senatore, un cittadino, un soldato et un mercatante*, Venice 1564, Book II, 79. Учасниками діалогу у цьому трактаті є: кардинал Луїджі Корнаро і його брат Федеріко, патрициї Аквлерія Джованні Грімани, єпископ Джіроламо Фоскарі, єпископ Захарія Дольфін, Джіроламо Молін і П’єтро Джустиніан. Про цей трактат у зв’язку з іншими темами див. також: Manuela MORRESI, *Villa Porto Colleoni a Thiene. Architettura e committenza nel Rinascimento vicentino*, Milan 1988, 10f. – Величність індивідуального, зрозумілого і зрозумілого, як “орнамент” міста є характеристикою категорій і з’являється як тема також у Палладіо. (*QUATTRO LIBRI*, II, 3, p.116) and BERTOTTI SCAMOZZI (так само, як у примітці 4), III, Preface, p.3).

⁴⁶ За принципом “*mediocrita*” у Венеції і у Доменіко Моросіні див: Gaetano COZZI, *Domenico Morosini e il “De bene instituta re publica”*, in “*Studi Veneziani*”, XII, 1970, 405-58.

⁴⁷ MEMMO 1564 (так само, як у примітці 45), 121; це є особливо цікавим, тому що він оправдовує це конфліктом інтересів.

⁴⁸ Стосовно визначення Арістотеля, яке було використане Фоמוю Аквінським, див.: GAMPP 1994 (так само, як у примітці 1), 346, 347, так само, як у примітці 18, 23.

⁴⁹ Відповідно до Скамоцці, Палладіо є “*genio sublime*”: BEROTTI SCAMOZZI (так само примітку 4), I, Preface, p.5. – Про піднесення як підґрунтя для величі 18 ст., див.: Edmund BURKE, *Philosophische Untersuchung, ber den Ursprung unsererer Ideen vom Erhabenen und Schönen (1757)*, published by Friedrich BASSENGE and Werner STRUBE, Hamburg 1989(2), 115ff.

⁵⁰ Про віллу, як “*Herrschaftsarchitektur*”, див.: Reinhard BENTMANN, Michael MÜLLER, *Die Villa als Herrschaftsarchitektur. Eine kunst- und sozialgeschichtliche Analyse (1970)*, enlarged new edition Frankfurt a.M. 1992.